

Sygn. akt II CSKP 287/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 października 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Ewa Stefańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Wesołowski

SSN Mariusz Załucki

w sprawie z powództwa A. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością spółki komandytowej w J.

przeciwko Skarbowi Państwa - Rejonowemu Zarządowi Infrastruktury

w Bydgoszczy

o zapłatę ,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 20 października 2022 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku

z dnia 28 czerwca 2019 r., sygn. akt V ACa 200/19,

1) oddala skargę kasacyjną;

2) zasądza od A. sp. z o.o. sp. k. w J. na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kwotę 5400 zł (pięć tysięcy czterysta złotych) tytułem kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Powód A. sp. z o.o. sp.k. w J. wniósł o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa – Rejonowego Zarządu Infrastruktury w Bydgoszczy na jego rzecz kwoty 200 121 zł z ustawowymi odsetkami za okres od 4 marca 2016 r. do dnia zapłaty. Wyrokiem z 3 października 2018 r. Sąd Okręgowy w Bydgoszczy zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 94 550,28 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 4 marca 2016 r. do dnia zapłaty i oddalił powództwo w pozostałej części.

Sąd Okręgowy ustalił, że 24 czerwca 2013 r. powód zawarł z pozwanym umowę nr [...]1, której przedmiotem była budowa wielkopowierzchniowego magazynu wysokiego składowania w K. Zgodnie z treścią umowy, powodowi jako wykonawcy należało się wynagrodzenie ryczałtowe w wysokości 100 163 314,17 zł brutto (81 433 588,76 zł netto). W związku ze zmianą nawierzchni placu kontenerowego opisanego w protokole konieczności nr 1 z 2 grudnia 2014 r., powód nie wykonał niektórych z zaplanowanych robót o łącznej wartości 200 121 zł brutto (162 700 zł netto). W protokole strony ustaliły, że zapisy dotyczące zabezpieczenia nawierzchni betonowej będą miały zastosowanie jedynie w przypadku działania niskich temperatur, tj. poniżej 4 °C, odnotowanych w dzienniku budowy. Z uwagi na korzystne warunki atmosferyczne podczas realizacji inwestycji, zbędne okazało się zastosowanie zabezpieczeń nawierzchni betonowej, choć wykonawca był przygotowany na ich ewentualne użycie. Pismem z 15 lutego 2015 r. pozwany poinformował powoda o konieczności zmniejszenia wartości inwestycji o wartość robót związanych ze zmianą nawierzchni placu kontenerowego niezrealizowanych przez wykonawcę, o kwotę 200 121 zł brutto. Wskazał, że potrącenie tej wierzytelności nastąpi z wierzytelnościami należnymi powodowi za wykonanie następnej inwestycji, realizowanej w miejscowości G..

Protokół odbioru końcowego inwestorskiego robót budowlanych podpisano 25 czerwca 2015 r. Następnie w protokole konieczności nr 9 z 7 lipca 2015 r. wskazano, że na budowie zamiast kabli miedzianych użyto kabli aluminiowych, co obniżyło koszty wykonania instalacji. Wobec tego korekcie uległo wynagrodzenie powoda o kwotę 129 851,98 zł brutto (105 570,72 zł netto). 16 października 2015 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli stron, podczas którego dokonano ustaleń w zakresie realizacji inwestycji w K.. Zamawiający miał przygotować aneks

do umowy zmniejszający jej wartość zgodnie z podpisanymi protokołami. Powód już wtedy wskazał na ryczałtowy charakter wynagrodzenia i brak podstawy prawnej do wprowadzenia tego aneksu. 30 października 2015 r. podpisano protokół końcowego odbioru zadania inwestycyjnego w K.. Protokół ten potwierdził prawidłowość wykonania inwestycji w zakresie robót budowlanych oraz zgodność ilościową i jakościową w zakresie wyposażenia. Na jego podstawie powód wystawił pozwanemu fakturę końcową na kwotę 10 016 331,42 zł brutto. Fakturę pozwany odebrał 4 listopada 2015 r., a termin jej płatności upływał 4 grudnia 2015 r. Do 30 grudnia 2015 r. pozwany uiścił powodowi łącznie kwotę 9 877 122,07 zł.

4 stycznia 2016 r. pozwany uzyskał wiedzę na temat niewykorzystania części ustalonego wynagrodzenia z tytułu robót niewykonanych wskutek odpowiednich warunków atmosferycznych (roboty warunkowe wskazane w treści umowy). 30 stycznia 2016 r. powód wystawił pozwanemu dwie faktury VAT nr [...]1 oraz [...]2, obie na kwoty po 110 700 zł brutto, tytułem częściowego wynagrodzenia za wykonanie części robót wchodzących w skład zadania „Budowa budynku [...] w G.1”, realizowanego na terenie kompleksu [...] w miejscowości G.. 26 lutego 2016 r. pozwany zapłacił powodowi z faktury nr [...]2 kwotę 21 279 zł. Natomiast 3 marca 2016 r. powód otrzymał pismo zawierające oświadczenie pozwanego o potrąceniu kwoty 110 700 zł z faktury nr [...]1 oraz kwoty 89 421 zł z faktury nr [...]2. 22 lutego 2016 r. powód otrzymał od pozwanego wystawioną 16 lutego 2016 r. notę obciążeniową na kwotę 200 121 zł. Pozwany wezwał powoda do zapłaty kwoty 200 121 zł, składając zarazem oświadczenie o potrąceniu wierzytelności stanowiącej - zdaniem pozwanego - nienależnie wypłaconą przez niego na rzecz powoda część wynagrodzenia z tytułu realizacji umowy z 24 czerwca 2013 r. Powód odebrał to wezwanie 27 lutego 2017 r., jednakże nie zwrócił wskazanej w nim kwoty.

Sąd pierwszej instancji wskazał, że art. 647 k.c. nie reguluje charakteru wynagrodzenia przysługującego wykonawcy umowy o roboty budowlane, pozostawiając jego określenie stronom umowy. Zgodnie zaś z § 3 ust. 2 umowy z 24 czerwca 2013 r., dotyczącej inwestycji w K., wynagrodzenie powoda ustalono jako wynagrodzenie ryczałtowe. Tymczasem z art. 632 § 1 k.c. wynika, że jeżeli strony umówiły się o wynagrodzenie ryczałtowe, przyjmujący zamówienie nie może

żądać podwyższenia wynagrodzenia, chociażby w czasie zawarcia umowy nie można było przewidzieć rozmiaru lub kosztów prac. Według Sądu pierwszej instancji ustalenie w umowie wynagrodzenia ryczałtowego powoduje niedopuszczalność jego podwyższenia, lecz także obniżenia.

Zdaniem Sądu Okręgowego powództwo zasługiwało częściowo na uwzględnienie. Według Sądu pierwszej instancji, osuszanie i ogrzewanie nawierzchni było częścią ustalonego wynagrodzenia ryczałtowego, przy czym wykonanie tej części robót miało nastąpić w razie zaistnienia określonych warunków atmosferycznych. Ponieważ warunki te nie wystąpiły, potrzeba zastosowania przewidzianych umową zabezpieczeń nie ziściła się. Zdaniem Sądu Okręgowego, niewykonania warunkowych czynności zabezpieczających nie można uznać za tożsame z niewykonaniem całości robót. Powodowi należało się więc wynagrodzenie w pełnej, umówionej ryczałtowej wysokości. Ponieważ pozwanemu nie przysługiwała wierzytelność z tego tytułu, potrącenie nie było możliwe. Sąd Okręgowy odmiennie ocenił kwestię zmiany użytego na budowie materiału, polegającej na zastąpieniu kabli miedzianych przez kable aluminiowe. Pozwany zgodził się bowiem na taką zamianę i strony zawarły porozumienie w postaci aneksu do umowy (protokół konieczności nr 9), w którym określiły nowe wynagrodzenie ryczałtowe za wykonanie zadania przy zastosowaniu tańszych materiałów.

Orzekając na skutek apelacji obu stron, Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że oddalił powództwo w całości, a także oddalił apelację powoda.

Odmienne od Sądu Okręgowego Sąd Apelacyjny ustalił, że pismem z 15 lutego 2016 r. pozwany poinformował powoda o konieczności zmniejszenia wartości inwestycji o wartość niezrealizowanych przez wykonawcę robót związanych ze zmianą nawierzchni placu kontenerowego, o kwotę 162 700 zł netto (200 121 zł brutto). Pozwany wskazał, że potrącenie tej wierzytelności nastąpi z wierzytelnościami należnymi powodowi za wykonanie inwestycji realizowanej w miejscowości G.. Ponadto Sąd odwoławczy dokonał uzupełniających ustaleń faktycznych. Ustalił, że harmonogram realizacji i finansowania przedmiotu umowy

z 24 czerwca 2013 r. (załącznik numer 2) stanowił integralną część tej umowy. Uwzględniał on wszystkie rodzaje wykonywanych robót i dostaw, jak również etapy realizacji robót i przedmiotu umowy wraz z ich kosztem. 29 października 2014 r. powód złożył wniosek o jego zmianę poprzez zastąpienie nawierzchni płaszczyzny kontenerowej z kostki betonowej na nawierzchnię betonową. Złożył ofertę zawierającą ogólną cenę ryczałtową za roboty zamienne i dodatkowe w łącznej kwocie 2 657 481,60 zł, w miejsce poprzedniej kwoty 1 246 916,82 zł. Uzgodniona cena robót dodatkowych wynikających ze zmiany konstrukcji nawierzchni wynosiła 1 410 564,78 zł. Przewidziano także roboty polegające na wykonaniu zabezpieczenia nawierzchni betonowej przed działaniem niskich temperatur, w kwocie 97 000 zł. Cena ta miała obejmować 14-dniowy okres zabezpieczeń, zaś w przypadku zdarzeń w okresie krótszym, miała ona zostać proporcjonalnie zmniejszona na podstawie wpisów do dziennika budowy. Na skutek wniosku powoda doszło do modyfikacji pierwotnego harmonogramu rzeczowo-finansowego w zakresie robót dotyczących konstrukcji nawierzchni płaszczyzny kontenerowej. Zmiany te odnotowano w tabelach nr 7 i 8 protokołu konieczności nr 1 z 2 grudnia 2014 r., zawierających zaakceptowane przez wykonawcę i koordynatora budowy ceny jednostkowe dla robót zamiennych. Łączna wartość tych robót wyniosła 162 700 zł netto (200 121 zł brutto). Poza sporem było to, że roboty te nie zostały wykonane. 18 grudnia 2014 r. strony podpisały aneks nr 10 do umowy z 24 czerwca 2013 r., w którym odwołały się do protokołu konieczności nr 1 i podwyższyły łączne wynagrodzenie ryczałtowe z uprzednio ustalonej kwoty 98 309 009,50 zł brutto (79 926 023,98 zł netto) do kwoty 100 163 314,17 zł brutto (81 433 588,76 zł netto).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy wadliwie przyjął, że na dochodzoną pozwem kwotę 200 121 zł składa się m. in. kwota 105 570,72 zł netto, o którą pozwany obniżył wynagrodzenie z uwagi na zmianę materiałową polegającą na zastosowaniu przy wykonaniu wewnętrznej linii zasilającej kabli aluminiowych w miejsce kabli miedzianych. Sąd odwoławczy wskazał, że na żadaną kwotę składają się wyłącznie niewypłacone przez pozwanego należności wynikające z wystawionych przez powoda faktur VAT nr [...]1 oraz [...]2 na kwoty po 110 700 zł brutto, obejmujące częściowe wynagrodzenie za wykonanie robót

wchodzących w skład zadania „Budowa budynku [...] w G.1”, realizowanego na terenie kompleksu [...] w miejscowości G., czyli z tytułu świadczenia spełnionego w ramach umowy z 29 września 2015 r. Pozwany nie wypłacił tego wynagrodzenia podnosząc zarzut potrącenia dochodzonej należności z należnością z tytułu nadpłaty dokonanej w ramach umowy z 24 czerwca 2013 r., mającej wynikać z braku wykonania prac związanych z zabezpieczeniami przeciwmrozowymi. Wartość wierzytelności o zwrot części wynagrodzenia wypłaconego powodowi za wykonanie umowy z 24 czerwca 2013 r., przedstawionej przez pozwanego do potrącenia z wierzytelnościami powoda wynikającymi z faktur VAT nr [...]1 oraz [...]2, wynosiła 200 121 zł.

Sąd drugiej instancji wskazał następnie, że Sąd Okręgowy pominął okoliczności faktyczne, zgodnie z którymi roboty wchodzące w skład świadczenia wykonawcy (powoda) zostały enumeratywnie określone w załączniku do umowy w postaci harmonogramu realizacji i finansowania, stanowiącego integralną część umowy. Sąd pierwszej instancji pominął także wnioski wynikające z dokumentów w postaci Protokołu Konieczności nr 1 z 2 grudnia 2014 r., z załącznikiem w postaci Protokołu Negocjacji oraz aneksu do umowy nr [...] z 18 grudnia 2014 r. Dokumenty te zostały sporządzone w konsekwencji złożonego przez wykonawcę 29 października 2014 r. wniosku o zmianę zakresu robót polegającą na zmianie konstrukcji nawierzchni płaszczyzny kontenerowej z kostki betonowej na nawierzchnię betonową. Powód złożył w związku z tym ofertę zawierającą ogólną cenę ryczałtową za roboty zamienne i dodatkowe w łącznej kwocie 2 657 481,60 zł (w miejsce poprzedniej kwoty 1 246 916,82 zł), gdzie uzgodniona cena robót dodatkowych wynikających ze zmiany konstrukcji nawierzchni wynosiła 1 410 564,78 zł. Przewidziano także wykonanie zabezpieczenia nawierzchni betonowej przed działaniem niskich temperatur w kwocie 97 000 zł, przy czym jednoznacznie zaznaczono, że „wartość ta miała obejmować 14-dniowy okres zabezpieczeń, zaś w przypadku zdarzeń w okresie krótszym wartość ta miała zostać na podstawie wpisów do dziennika budowy proporcjonalnie zmniejszona”. Na skutek wniosku powoda doszło do modyfikacji pierwotnego harmonogramu rzeczowo-finansowego w zakresie robót dotyczących konstrukcji nawierzchni płaszczyzny kontenerowej, co odnotowano w tabelach nr 7 i 8 zawierających

zaakceptowane przez wykonawcę i koordynatora budowy ceny jednostkowe dla robót zamiennych. Łączna wartość tych robót wyniosła 162 700 zł netto (200 121 zł brutto), przy czym roboty te nie zostały wykonane. Skutkiem sporządzenia protokołu konieczności był aneks nr 10 do umowy z 18 grudnia 2014 r. W aneksie podwyższone zostało łączne wynagrodzenie ryczałtowe z uprzednio ustalonej kwoty 98 309 009,50 zł brutto (79 926 023,98 zł netto) do kwoty 100 163 314,17 zł brutto (81 433 588,76 zł netto). Różnica wynosiła 1 507 564,78 zł netto i obejmowała wskazane wyżej kwoty 1 410 564,78 zł netto oraz 97 000 zł netto. Oznacza to, że w aneksie nr 10 wynagrodzenie ryczałtowe zostało podwyższone m.in. o wartość robót w łącznej kwocie 162 700 zł netto (200 121 zł brutto), które to roboty nie zostały wykonane.

Ponadto Sąd Apelacyjny zakwestionował dokonaną przez Sąd Okręgowy ocenę zeznań świadków Z.L., A.M. i P.L. oraz poczynione na ich podstawie ustalenia, że powód pozostawał w gotowości do użycia zabezpieczeń mających chronić nawierzchnię betonową przed działaniem niskich temperatur. Pozostawały one bowiem w sprzeczności z treścią dokumentu „Protokół Uzgodnień - Spotkanie nr 11 z dnia 16 października 2015 r.”, w którym wskazano na brak wykonania robót warunkowych z Protokołu Konieczności nr 1. W konsekwencji wadliwych ustaleń faktycznych, Sąd odwoławczy uznał za trafny zarzut naruszenia art. 647 w z w. z art. 353¹ w zw. z art. 65 § 1 i 2 w zw. z art. 632 § 1 k.c. poprzez uznanie, że uzgodnienie przez strony wynagrodzenia w formie ryczałtowej skutkowało koniecznością wypłaty przez pozwanego wynagrodzenia w pełnej wysokości i niemożnością jego obniżenia w sytuacji niewykonania przez powoda wszystkich uzgodnionych robót.

Sąd drugiej instancji wskazał, że strony różnie rozumiały złożone przez nie oświadczenia woli w zakresie wysokości wynagrodzenia ryczałtowego ustalonego w umowie z 24 czerwca 2013 r. W tej sytuacji niezbędne było ustalenie treści oświadczeń woli według wzorca obiektywnego. W ocenie Sądu Apelacyjnego, wykładnia postanowień umowy, przy uwzględnieniu kryteriów z art. 65 k.c. i jej kontekstu sytuacyjnego, pozwala przyjąć, że strony wprawdzie uzgodniły wynagrodzenie ryczałtowe za osiągnięcie określonego rezultatu, lecz nie można abstrahować od składników tego ryczałtu i tego, czy roboty objęte ryczałtem zostały

wykonane. W szczególności nie można przyjąć, że okoliczność, iż powód osiągnął umówiony rezultat w postaci budowy wielkopowierzchniowego magazynu wysokiego składowania w K. zaktualizował po jego stronie roszczenie o zapłatę kwoty 162 700 zł netto (200 121 zł brutto) za prace zabezpieczeniowe, których w rzeczywistości nie wykonał. Jakkolwiek ustalone w umowie o roboty budowlane wynagrodzenie ryczałtowe nie może być - co do zasady - przedmiotem zmian, może być jednak zmniejszone na rzecz zamawiającego, jeśli nie doszło do wykonania wszystkich zleconych prac.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny uznał za uzasadniony zarzut naruszenia art. 410 § 2 k.c. Stwierdził, że skoro pozwany zapłacił powodowi należność za prace faktycznie niewykonane, to po stronie pozwanego powstała w stosunku do powoda wierzytelność z tytułu nienależnego świadczenia w kwocie 200 121 zł. Sąd odwoławczy wskazał, że *conditio indebiti* ma zastosowanie nie tylko wtedy, gdy świadczący w ogóle nie jest zobowiązany względem *accipiens*a, lecz także wówczas, gdy dłużnik świadczy wierzycielowi coś więcej, niż powinien. Sąd Apelacyjny podzielił wyrażony w judykaturze pogląd, że dla wyłączenia kondykcji z art. 410 § 2 k.c. nie wystarcza wykazanie braku staranności po stronie *solvens*a (spełniającego świadczenie), ponieważ celem normy z art. 411 pkt 1 k.c. jest zniesienie roszczenia restytucyjnego tylko w tych wypadkach, w których po stronie *solvens*a występuje pełna oraz nienaruszona przez jakąkolwiek wątpliwość świadomość, że świadczenie nie należy się jego odbiorcy. Za przekonującą Sąd drugiej instancji uznał argumentację, że w przypadku pozwanego Skarbu Państwa za prawnie relewantną należało uznać wiedzę organu właściwej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, tj. szefa Rejonowego Zarządu Infrastruktury w B. M.M., w okresie obejmującym zapłatę ostatnich transz wynagrodzenia. Z zeznań tego świadka wynika, że podejmując decyzję o wypłacie wynagrodzenia w kwocie 200 121 PLN był przekonany, że spełnia należne świadczenie, zaś stosowną wiedzę uzyskał dopiero 4 stycznia 2016 r. z raportu końcowego.

Sąd odwoławczy uwzględnił także zarzut naruszenia art. 498 § 1 i 2 k.c. przez jego niezastosowanie i uznanie, że nie doszło do umorzenia wierzytelności powoda objętej powództwem na skutek dokonania przez pozwanego

materialnoprawnej czynności w postaci potrącenia przysługującej mu wobec powoda wierzytelności w kwocie 200 121 zł, stanowiącej nienależną część wynagrodzenia wypłaconego z tytułu realizacji umowy z 24 czerwca 2013 r. z wierzytelnością powoda wobec pozwanego w postaci części wynagrodzenia z tytułu realizacji umowy z 29 maja 2015 r., wynikającego z faktur VAT nr [...]2 (co do kwoty 89 421 zł) i nr [...]3 (co do kwoty 110 700 zł). W ocenie Sądu Apelacyjnego pozwany przedstawił skutecznie do potrącenia wierzytelność wynikającą z wyżej opisanego nienależnego świadczenia.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniósł powód, zaskarżając go w całości. Zarzucił naruszenie: art. 65 § 1 i 2 w zw. z art. 647 oraz art. 632 k.c.; art. 139 ust. 1 i 2 ustawy Prawo zamówień publicznych (w brzmieniu obowiązującym 24 czerwca 2013 r., dalej p.z.p.) w zw. z art. 77 § 1, art. 73 § 1 i art. 38 k.c.; art. 647 w zw. z art. 353¹ w zw. z art. 65 § 2 w zw. z art. 632 § 1 k.c.; art. 647 w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c.; art. 411 pkt 1 w zw. z art. 410 § 2 k.c.; art. 481 § 1 w zw. z art. 498 § 1 i 2, art. 499 oraz art. 455 k.c. Na tej podstawie skarżący wnosił o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W odpowiedzi pozwany wnosił o oddalenie skargi kasacyjnej i zasądzenie na jego rzecz kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

Niezasadny jest zarzut naruszenia art. 65 § 1 i 2 w zw. z art. 647 oraz art. 632 k.c. poprzez jego nieprawidłowe zastosowanie w wyniku: (a) uznania, że postanowienia Protokołu konieczności nr 1 z 2 grudnia 2014 r. oraz Protokołu z negocjacji nr 1 z 26 listopada 2014 r. powinny podlegać wykładni zgodnie z zasadami przyjętymi dla wykładni oświadczeń woli zawartych w umowie, z uwagi na nieprawidłowe przyjęcie, iż wskutek podpisania wskazanych protokołów doszło do zmiany treści umowy o roboty budowlane z 24 czerwca 2013 r. polegającej na określeniu warunków, jakie muszą być spełnione, aby powód nabył prawo do dodatkowego wynagrodzenia w wysokości 200 121 zł brutto, w sytuacji, w której zmiana umowy stron nastąpiła wyłącznie poprzez zawarcie Aneksu nr 10

z 18 grudnia 2014 r. i wyłącznie w sposób i w zakresie przewidzianym w tym aneksie; (b) dokonania błędnej wykładni oświadczeń woli stron składających się na umowę o roboty budowlane z 24 czerwca 2013 r., w szczególności § 3 ust. 1 i 2 tej umowy, oraz postanowień Aneksu nr 10 z 18 grudnia 2014 r., polegającej na uznaniu, że pomimo uzgodnienia, iż powodowi za wykonanie przedmiotu umowy przysługuje wynagrodzenie ryczałtowe, pozwany jako zamawiający uprawniony jest do żądania od powoda zwrotu części zapłaconego wynagrodzenia ryczałtowego, pomimo wykonania obiektu stanowiącego przedmiot umowy o roboty budowlane w całości; (c) dokonania błędnej wykładni oświadczeń woli stron składających się na umowę o roboty budowlane z 24 czerwca 2013 r., w szczególności § 3 ust. 1 i 2 tej umowy, oraz postanowień Aneksu nr 10 z 18 grudnia 2014 r., Protokołu konieczności nr 1 z 2 grudnia 2014 r. i Protokołu z negocjacji nr 1 z 26 listopada 2014 r., poprzez uznanie, że powodowi nie należało się wynagrodzenie w kwocie 65 700 zł netto (80 811 zł brutto), określone w poz. 4 tabeli nr 7 Protokołu z negocjacji nr 1 za „gotowość do zabezpieczenia nawierzchni betonowej przed działaniem niskich temperatur”, w sytuacji, w której powód co prawda pozostawał w gotowości do wykonania podobnego zabezpieczenia, ale z uwagi na korzystne warunki realizacji robót faktycznie takiego zabezpieczenia nie wykonał.

Pomimo, że skarżący formalnie zarzucił Sądowi odwoławczemu naruszenie art. 65 § 1 i 2 k.c. poprzez dokonanie błędnej wykładni oświadczeń woli stron złożonych w powołanych dokumentach, w rzeczywistości zarzut ten zmierzał do podważenia ustaleń faktycznych tego Sądu poczynionych na ich podstawie. Tymczasem, zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c., w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Oznacza to, że rozpoznając przedmiotową skargę kasacyjną Sąd Najwyższy związany jest ustaleniami faktycznymi zawartymi w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego. Sąd odwoławczy ustalił, że: harmonogram realizacji i finansowania przedmiotu umowy z 24 czerwca 2013 r. (załącznik nr 2) stanowił integralną część tej umowy (§ 2 pkt 3 umowy) i zostały w nim uwzględnione wszystkie zlecone wykonawcy roboty oraz ich koszt; 29 października 2014 r. powód złożył wniosek o zmianę konstrukcji nawierzchni płaszczyzny kontenerowej z kostki brukowej na nawierzchnię betonową; powód

złożył ofertę zawierającą ogólną cenę ryczałtową za roboty zamienne i dodatkowe w łącznej kwocie 2 657 481,60 zł w miejsce poprzedniej kwoty 1 246 916,82 zł; w związku z powyższą zmianą przewidziano wykonanie zabezpieczenia nawierzchni przed niskimi temperaturami za kwotę 97 000 zł, przy czym wartość ta miała obejmować 14-dniowy okres zabezpieczeń, a w razie występowania zdarzeń w okresie krótszym, kwota ta miała być na podstawie wpisów do dziennika budowy proporcjonalnie zmniejszona (Protokół konieczności nr 1); na wniosek powoda doszło do modyfikacji pierwotnego harmonogramu, w zakresie tabel nr 7 i 8 Protokołu konieczności nr 1, obejmującym najem sprzętu i koszty osobowe wykonania powyższych robót, w kwocie 200 121 zł brutto; roboty te nie zostały przez powoda wykonane; w Aneksie nr 10 strony odwołały się do Protokołu konieczności nr 1, podwyższając ogólne wynagrodzenie ryczałtowe, ale także inkorporując zmieniony harmonogram (zmiany zawarte w Protokole konieczności nr 1). W skardze kasacyjnej skarżący dąży do zmiany powyższych ustaleń faktycznych i przyjęcia w ich miejsce odmiennych okoliczności, co jest niedopuszczalne.

Nie ma racji również skarżący zarzucając naruszenie art. 139 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 907, w brzmieniu obowiązującym 24 czerwca 2013 r.) w zw. z art. 77 § 1, art. 73 § 1 i art. 38 k.c. poprzez ich niezastosowanie, a w konsekwencji uznanie, że poprzez podpisanie Protokołu z negocjacji nr 1 oraz Protokołu konieczności nr 1 doszło do zmiany umowy o roboty budowlane z 24 czerwca 2013 r. m. in. poprzez określenie warunków, od spełnienia których zależy uzyskanie przez powoda prawa do części wynagrodzenia ryczałtowego w kwocie 200 121 zł, pomimo, iż Protokół z negocjacji nr 1 oraz Protokół konieczności nr 1 nie zostały podpisane przez strony zgodnie z obowiązującymi strony przepisami dotyczącymi reprezentacji. Zarzut ten jest wadliwy, ponieważ - wbrew twierdzeniu skarżącego - Sąd Apelacyjny nie przyjął, aby zmiana umowy o roboty budowlane z 24 czerwca 2013 r. wynikała z Protokołu z negocjacji nr 1 oraz Protokołu konieczności nr 1, lecz uznał, że była ona konsekwencją podpisanego przez strony Aneksu nr 10, w którym strony odwołały się do Protokołu konieczności nr 1. Tymczasem powód w skardze kasacyjnej nie zarzucił, ani w toku postępowania przed Sądem Apelacyjnym nie

wykazał, aby Aneks nr 10 został podpisany niezgodnie z obowiązującymi strony zasadami reprezentacji.

Nie jest też trafny zarzut naruszenia art. 647 w z w. z art. 353¹ w zw. z art. 65 § 2 w zw. z art. 632 § 1 k.c. poprzez ich nieprawidłowe zastosowanie w wyniku uznania, że pomimo uzgodnienia przez strony w umowie o roboty budowlane z 24 czerwca 2013 r. wynagrodzenia w formie ryczałtowej, pozwanemu przysługiwało prawo domagania się zwrotu części wynagrodzenia ryczałtowego wypłaconego powodowi, w sytuacji, w której co prawda cały obiekt stanowiący przedmiot umowy o roboty budowlane został wykonany, ale powód dokonał w toku realizacji robót oszczędności związanych z brakiem konieczności wykorzystania części sprzętu i zasobów ludzkich. Skarżący błędnie uważa, że z art. 632 § 1 k.c. wynika bezwzględny zakaz zmiany wysokości wynagrodzenia ryczałtowego uzgodnionego w umowie o roboty budowlane, niezależnie od okoliczności jej wykonania. Tymczasem zakaz taki nie może zostać wywiedziony z treści powołanego przepisu, który stanowi, że jeżeli strony umówiły się o wynagrodzenie ryczałtowe, przyjmujący zamówienie nie może żądać podwyższenia wynagrodzenia, chociażby w czasie zawarcia umowy nie można było przewidzieć rozmiaru lub kosztów prac.

Istotą wynagrodzenia ryczałtowego jest uzgodnienie przez strony oznaczonej kwoty należnej przyjmującemu zamówienie jako ekwiwalent za wykonanie dzieła bez względu na rozmiar świadczonych prac i wartość poniesionych kosztów. Akceptując model wynagrodzenia ryczałtowego, przyjmujący zamówienie przyjmuje gospodarcze ryzyko wzrostu cen materiałów, stawek robocizny lub innych kosztów oraz ryzyko wynikające z konieczności wykonania prac, których nie przewidywał. W piśmiennictwie trafnie wyjaśniono, że model ryczałtowy jest powszechnie wykorzystywany w na rynku usług budowlanych, także w ramach umów o znacznym rozmiarze i stopniu skomplikowania. Wiąże się to z zagwarantowaną w tym modelu ochroną zamawiającego przed przewidywalnym w chwili zawarcia umowy wzrostem cen i innych kosztów lub niewłaściwą kalkulacją rozmiaru prac (zob. P. Drapała [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, red. J. Gudowski, Warszawa 2017, art. 632). Wynagrodzenie ryczałtowe zostało ukształtowane przez ustawodawcę jako świadczenie

niepodlegające zmianie, co przejawia się w istotnym ograniczeniu roszczenia wykonawcy o podwyższenie wartości tego świadczenia (zob. wyroki SN: z 26 kwietnia 2007 r., III CSK 366/06; i z 14 marca 2008 r., IV CSK 460/07). Celem art. 632 § 1 k.c. jest więc udzielenie ochrony zamawiającemu poprzez ograniczenie roszczenia wykonawcy o podwyższenie wartości wynagrodzenia ryczałtowego. Przyjmujący zamówienie przyjmuje bowiem gospodarcze ryzyko wzrostu stawek robocizny, cen materiałów, cen najmu sprzętu, a także ryzyko konieczności wykonania nieprzewidzianych prac.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd, że żądanie zapłaty wynagrodzenia tak ryczałtowego, jak i innego rodzaju, uzależnione jest od wykonania prac określonych w umowie o roboty budowlane (zob. wyrok SN z 25 marca 2015 r., II CSK 389/14). W razie niewykonania przez przyjmującego zlecenie wszystkich robót, za które w umowie określone zostało wynagrodzenie ryczałtowe, podlega ono proporcjonalnemu obniżeniu, stosownie do zakresu niewykonanej części, co nie przekreśla ryczałtowego charakteru tego wynagrodzenia (zob. wyroki SN: z 16 sierpnia 1972 r., III CRN 202/72; i z 29 stycznia 1985 r., II CR 494/84). Zdaniem Sądu Najwyższego w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną powoda pogląd ten jest trafny, albowiem odzwierciedla on zarówno istotę wynagrodzenia ryczałtowego, jak i zasadę zapłaty wynagrodzenia za faktycznie wykonane prace. Miał więc rację Sąd Apelacyjny uznając, że powodowi nie należała się kwota 200 121 zł, odpowiadająca części wynagrodzenia ryczałtowego objętego umową, która dotyczyła robót przez niego niewykonanych. Powód robót tych nie wykonał, bo okazały się one zbędne do realizacji inwestycji. Nie może więc skutecznie twierdzić, że w toku realizacji robót dokonał oszczędności związanych z brakiem konieczności wykorzystania części sprzętu i zasobów ludzkich.

Nie zasługuje na uwzględnienie też zarzut naruszenia art. 647 w zw. art. 65 § 1 i 2 k.c. poprzez ich nieprawidłowe zastosowanie w wyniku uznania, że konieczność zapłaty przez pozwanego wynagrodzenia w kwocie 65 700 zł netto (80 811 zł brutto), związanego z gotowością do zabezpieczeniem nawierzchni betonowej przed działaniem niskich temperatur, zaistniałaby tylko wówczas, gdyby powód faktycznie wykonał zabezpieczenie nawierzchni, a nie tylko pozostawał w gotowości do jego wykonania, które ostatecznie okazało się niezbędne z uwagi

na korzystne warunki atmosferyczne wykonywania robót. Po pierwsze - Sąd Apelacyjny nie zawarł takiego twierdzenia w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, zaś po drugie - powód nie wyjaśnił nawet, na czym polegała jego gotowość do wykonania przedmiotowych robót i czy poniósł z tego tytułu jakieś koszty, w sytuacji, gdy niewątpliwie roboty te nie zostały przez niego wykonane. Sąd Apelacyjny trafnie więc uznał, że powodowi nie należała się kwota stanowiąca wynagrodzenie za wykonanie zabezpieczenia nawierzchni betonowej przed działaniem niskich temperatur, a skoro została mu nienależnie wypłacona, to podlegała zwrotowi.

Niezasadny jest także zarzut naruszenia art. 411 pkt 1 w zw. z art. 410 § 2 k.c. poprzez ich nieprawidłowe zastosowanie w wyniku uznania, że do wyłączenia obowiązku zwrotu świadczenia nienależnego dokonanego przez jednostkę Skarbu Państwa niezbędna była wiedza Szefa Rejonowego Zarządu Infrastruktury o tym, iż spełniane świadczenie w postaci zapłaty pełnego wynagrodzenia ryczałtowego w części co do kwoty 200 121 zł jest świadczeniem nienależnym, a obowiązku zwrotu świadczenia nie wyłącza wiedza w tym zakresie posiadana przez inne osoby z kierownictwa pozwanej jednostki Skarbu Państwa, tj. Zastępcy Szefa Rejonowego Zarządu Infrastruktury oraz Szefa Wydziału Budownictwa Rejonowego Zarządu Infrastruktury. Zgodnie z powołanym w zarzucie art. 411 pkt 1 k.c., nie można żądać zwrotu świadczenia, jeżeli spełniający świadczenie wiedział, że nie był do świadczenia zobowiązany, chyba że spełnienie świadczenia nastąpiło z zastrzeżeniem zwrotu albo w celu uniknięcia przymusu lub w wykonaniu nieważnej czynności prawnej. W piśmiennictwie trafnie wskazuje się, że przesłanka wiedzy *solvensa* powinna być interpretowana ściśle (zob. R. Trzaskowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, art. 411). W orzecznictwie przyjmuje się, że w przypadku osoby prawnej decydujące znaczenie ma wiedza jej organu (wyrok SN z 12 lutego 2016 r., II CSK 237/15). Zdaniem Sądu Najwyższego w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną powoda, zasadę tę należy zastosować także do szczególnej osoby prawnej w postaci Skarbu Państwa, przy czym w tym wypadku prawnie relewantna jest wiedza kierownika właściwej jednostki organizacyjnej będącej *statio fisci*. Sąd

Apelacyjny trafnie więc uznał, że pozwany mógł żądać od powoda zwrotu nienależnie spełnionego świadczenia.

Nie ma wreszcie racji skarżący zarzucając naruszenie art. 481 § 1 w zw. z art. 498 § 1 i 2, art. 499 oraz art. 455 k.c. poprzez ich nieprawidłowe zastosowanie w wyniku błędnego uznania, że: (a) oświadczenie o potrąceniu złożone przez powoda pismem z 26 lutego 2016 r. wywołało skutek w postaci umorzenia wierzytelności dochodzonej przez powoda, także w sytuacji, w której do potrącenia przedstawiono roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia, a samo złożenie oświadczenia o potrąceniu nie zostało poprzedzone wystosowaniem do powoda wezwania do zwrotu nienależnego świadczenia; (b) wystawienie przez pozwanego noty obciążeniowej nr [...] stanowiło wezwanie powoda do zwrotu nienależnego świadczenia, pomimo, że w treści noty nie wezwano powoda do zwrotu jakiegokolwiek kwoty, nie wskazano sposobu, miejsca i terminu, w jakim zwrot nienależnego świadczenia mógłby nastąpić; (c) powodowi nie należą się odsetki ustawowe za opóźnienie za okres od 4 marca 2016 r. do 9 marca 2017 r. od kwoty 200 121 zł, w sytuacji, w której umorzenie wierzytelności powoda o zapłatę kwoty 200 121 zł nastąpiło nie wcześniej niż ze skutkiem na dzień 9 marca 2017 r., wskutek złożenia przez pozwanego oświadczenia o potrąceniu z 10 marca 2017 r. Skarżący nie dostrzegł, że pozwany przesłał powodowi notę obciążeniową z 22 lutego 2016 r., stanowiącą wezwanie do zapłaty (wymagalność), a następnie 26 lutego 2016 r. złożył powodowi oświadczenie o potrąceniu, w którym odwołał się do powyższej noty. Pozwany ponowił te wezwania w 2017 r. (w toku procesu): 2 marca 2017 r. ponowne wezwanie do zapłaty, zaś 10 marca 2017 r. ponowne oświadczenie o potrąceniu. Potrącenie zostało więc dokonane przez pozwanego skutecznie, co uzasadniało oddalenie powództwa o zapłatę kwoty 200 121 zł wynikającej z faktur VAT nr [...]1 oraz [...]2.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3, art. 99, art. 108 § 1 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz art. 32 ust. 3 ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 2100), a także § 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 4

pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r.
w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1800 z późn. zm.).

[as]

[ms]